

ADIS ZILIĆ*

Sandžak-beg Valone Mustafa-beg Milivojević

Apstrakt

Cilj rada je predstaviti Mustafa-bega Milivojevića, uglednika bosanskog porijekla, kao osmanskog namjesnika sandžaka Valona u Albaniji. Dubrovčani su održavali s njim kontakte i u udaljenoj Valoni i slali mu probrane obavještajne podatke, zbog prethodnih zasluga dok je bio sandžak-beg Hercegovine, značaja nove pozicije na kojoj se našao, kao i na osnovu prepoznatljive političke karijere u uzlaznoj putanji. Blagovremenim pristizanjem informacija, dijelom njihovim posredstvom, bio je u toku sa aktuelnim političkim dešavanjima. U radu se opisuju veze i prepiska Dubrovčana s Mustafa-begom, u političkom kontekstu pripreme i odvijanja osmansko-mletačkog vojnog konflikta za prevlast na jadransko-jonskoj obali. Sandžak-beg Valone zadržao je značajnu ulogu u pomorskom ratu u kojem se iskazao kao sposoban državnik. Također se skreće pažnja na smjernice mogućeg Mustafa-begovog kasnijeg karijernog uspona, budući da je naknadno stekao titulu paše. Pogled na Mustafa-begovo namjesništvo je iz medievalne perspektive, baziran na arhivskoj građi na latinskom i starotalijanskom jeziku. Bogati fondovi takve vrste građe, posebno Državnog arhiva u Dubrovniku, iako sadrže mnoštvo informacija regionalnog karaktera, zapostavljeni su i općenito neiskorišteni u osmanistici.

Ključne riječi: diplomacija, brodovi, Valona, Hercegovina, Dubrovnik, sandžak-beg, karijerni uspon, vezir, paša.

Abstract

The aim of the paper is to present Mustafa-bey Milivojević, a nobleman of Bosnian origin, as the Ottoman governor of the sanjak of Valona in Albania. The people of Dubrovnik maintained contact with him even in distant Valona, and sent him selected intelligence informations due to his previous merits while he was the sandjak bey of Herzegovina, as well as the importance of his new position, and the fact that his recognizable political career was on the upward trajectory. Due to the timely arrival of

* Adis Zilić, Fakultet humanističkih nauka, Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru, Sjeverni logor bb, Mostar 88104, Bosna i Hercegovina, e-mail adresa: adis.zilic@unmo.ba

informations, which was partly a result of their mediation, he was up to date with current political events.

The paper explores the connections and correspondence of the people of Dubrovnik with Mustafa-bey in the political context of preparation and unfolding of the Ottoman-Venetian military conflict for supremacy on the Adriatic-Ionian coast. The Sandjak-bey of Valona retained a significant role in the naval war, in which he showed himself as a capable statesman. Attention is also drawn to the direction of Mustafa-bey's possible later career ascent, since he subsequently acquired the title of pasha. The view of Mustafa Bey's governorship is from a medieval perspective, based on archival materials in Latin and Old Italian. Extensive holdings of this type of material, especially the State Archives in Dubrovnik, although they contain a lot of information of a regional character, have been neglected and generally unused in Ottoman studies.

Keywords: diplomacy, ships, Valona, Herzegovina, Dubrovnik, sandjak-bey, career ascent, vizier, pasha.

Uvod

Valona (Vlorë, Avlona, Avlonya) je druga najveća luka u Albaniji, smještena na jugu zemlje. Nalazi se na strateški bitnom području, na Otrantskim vratima, odakle se može kontrolisati ulazak u Jadransko more. Grad je pozicijom najbliži južnoj Italiji i privremenom osmanskome uporištu u Otrantu, zakratko uspostavljenom tokom ljeta 1480. godine. Osmanlije su Valonu zauzele 1417. godine, stekavši tako kontrolu nad važnom raskršnicom pomorskih i kopnenih puteva. Mletački pokušaj da preuzmu grad godinu kasnije je propao. Grad je do 1466. godine bio u velikom sandžaku Albanija, a potom je postao sjedište jednog od četiri sandžaka na tom prostoru – pored Ohrida, Skadra i Elbasana. Sandžak Valona je prostorno bio najveći i s najviše prihoda među njima. Osmanlije su u svojoj prvoj luci na Jadranskom moru uspostavili brodogradilište i postala je važna baza njihove mornarice na Mediteranu.¹

Mustafa-beg Milivojević započeo je političku karijeru kao sandžak-beg Hercegovine, u periodu kada se osmanska vlast učvršćivala u neposrednom zaleđu vazalne Dubrovačke Republike, za vladavine sultana Bajezida II Velija (1481–1512). Osmanlije su ga pažljivo odabrale i postavile na funkciju jer je bio uglednog porijekla s tog područja. Preci su mu aktivni sudionici u prethodnom političkom sistemu Bosanskog kraljevstva, ujedno su uživali status dubrovačkih

¹ Popović 1959, 243–246; Babinger 1968, 340–344; Kiel 1991, 118–120; Papageorgiou 2014, 1–5.

građana.² Mustafa-beg je ukupno u tri navrata obnašao funkciju prvog čovjeka Hercegovačkog sandžaka: prvi put od oktobra 1483. do januara 1486. godine (dvije godine i tri mjeseca), drugi put od juna 1489. do maja 1493. (tri godine i jedanaest mjeseci) i treći put od marta 1495. do maja 1497. godine (dvije godine i dva mjeseca). Nije poznato kakvu je funkciju obnašao u periodu između prvog i drugog namjesništva u Hercegovini. Između drugog i trećeg, kao i nakon trećeg perioda namjesništva u Hercegovini zemlji, bio je sandžak-beg Valone u Albaniji.³ Dubrovčani su i u tim okolnostima periodično održavali s njim kontakte.

Zakratko sandžak-beg Valone između dva namjesništva u Hercegovini

Iako je na osnovu jednog započeto i nedovršenog dokumenta iz dubrovačke notarske službe postojala percepcija u literaturi da je Mustafa-beg Milivojević preminuo krajem 1493. godine, živio je i aktivno djelovao i narednih godina. Sa pozicije sandžak-bega Hercegovine prešao na novu funkciju prvog čovjeka Valone.⁴ Podatak koji to potkrepljuje je iz sredine sljedeće, 1494. godine. Riječ je definitivno o prethodnom namjesniku Hercegovine a ne o nekom drugom sandžak-begu istog, inače čestog imena, jer su ga Dubrovčani, prilikom darivanja vrijednog 10 dukata, decidno nazvali *svojim bivšim krajišnikom*.⁵ Ovako su inače nazivali sandžak-begove neposrednog dubrovačkog zaleđa s područja Hercegovine – *craisnichum nostrum*. Nastavili su povremeno, po potrebi, održavati s njim kontakte.

Sredinom septembra 1494. godine Dubrovčani su namjeravali nabaviti žitarice u Albaniji, te posredstvom svog čovjeka istovremeno predati prigodna pisma Mustafa-begu, namjesniku Valone.⁶ Zadatak da uruči pisma dobio je plemić Petar Lukari, kojem je zbog odlaska u misiju i nabavke robe bio potreban jamac.⁷

² Rudić 2021, 214–217.

³ Zilić 2023, 41–86.

⁴ Zilić 2023, 71–72.

⁵ "Prima pars est de donando Mustaphabegho sanzacho Abanie qui alias fuit craisnich nostri." Sljedeća odluka: "(...) de donando sibi valutam ducatos decem in confectionibus et rebus speciarie." DAD, ACR, br. 27, f. 128v, 28. 6. 1494. Citirani podatak pripada prvorazrednoj izvornoj građi. Kompletiran je i konci-zan, za razliku od sedam mjeseci starijeg iz notarske službe s kojim je u koliziji. Up. nap. 104.

⁶ DAD, ACR, br. 27, f. 144, 15. 9. 1494.

⁷ "Ser Georgius Ni. de Goze plegius pro ser Petro Laur. Lucaris pro ducatos quinquaginta sibi mutuandis pro mittendo pro grano in Albania luxta partem Consilii Rogatorum." DAD, ACM, br. 25, f. 75v, 3. 10. 1494.

Lukari se nije isticao po diplomatskim aktivnostima, barem nisu zabilježene u literaturi.⁸ Planirani kontakt sa osmanskim sandžak-begom trebao je proteći rutinski i bez komplikacija, budući da je poklisar bio u mlađoj životnoj dobi i bez dovoljnog iskustva za ozbiljniju misiju.

Dubrovčani su po pristigloj povratnoj informaciji krajem novembra ponovo odlučili poslati do sandžak-bega Valone osobu koja će istražiti do kojih se žitarica može doći.⁹ Ovaj put to je bio kraljičin sluga Raduš Radosalić. Po njemu su Dubrovčani prosljedili Mustafa-begu pismo u kojem ga, pored navedenog, obavještavaju i o novostima povodom smrti Sulejman-paše,¹⁰ trenutnog osmanskog namjesnika u Hercegovačkom sandžaku.

Nije precizirano sa slugom koje kraljice je sandžak-beg Valone ostvario direktni kontakt na inicijativu Dubrovčana, ali je izbor mogućih osoba uzak. Riječ je o osobama koje su se podrazumijevale s tom titulom u Dubrovniku, te nije bilo potrebe za preciznijom identifikacijom. Kako je sam poklisar slavenskog porijekla, izvjesno je da se radilo o posljednjoj bosanskoj kraljici Mari, koja je tih godina živjela u Osmanskoj državi.¹¹ Zbog neprijateljskog raspoloženja prema Osmanlijama to nije mogla biti Beatrica Aragonska, udovica ugarskog kralja Matije Korvina i trenutna supruga novog kralja Vladislava II Jagelonca.¹² Očito je Mustafa-beg Milivojević svojim kontaktima bio uključen u širu diplomatsku mrežu. U prethodno opisanoj korespondenciji, nedavno preminuli Sulejman-paša došao je na poziciju Hercegovačkog sandžak-bega nakon Mustafa-bega. Često je bio bolestan jer su mu Dubrovčani u više navrata slali svog ljekara. Posljednji put ljekar je obilazio Sulejman-pašu krajem oktobra 1494. godine,¹³ neposredno prije njegove smrti narednog mjeseca.

Krajem februara sljedeće, 1495. godine, Dubrovčani su namjeravali prosljediti povjerljive informacije do kojih su došli osmanskome sultanu. Novost istog

⁸ Petar Lovrov Lukari uvršten je u rodoslovnu tablicu Gundula-Luccari-16, ali o njemu nema dodatnih opisnih podataka, osim da je umro oko 1542. godine. Vekarić 2012a, 325.

⁹ DAD, ACR, f. 161, 26. 11. 1494.

¹⁰ "Rodus Radossalich famulus reginis fuit electus ad eundem ad Avallonom cum litteris ad Mustaphabegh sanzachum Avallone, pro facto grani et etiam causa sibi dandi noticiam de morte Sulimani Basse. Cui Rado dari debeat aspros 150 pro expensis." DAD, ACM, br. 25, f. 90, 27. 11. 1494.

¹¹ Studije o posljednjoj bosanskoj kraljici: Tošić 2002, 29–60; Mahinić 2014, 211–224.

¹² Kraljica Beatrica se već od 1492. godine našla u nepovoljnom položaju jer ni novom ugarskom kralju nije mogla roditi nasljednika. Grgin 2020, 189–201.

¹³ Truhelka (ur.) 1911, 441–442.

karaktera povjerali su i Mustafa-begu.¹⁴ Riječ je o princu Džemu čija smrt je nastupila 24. februara u Napulju. Princ se u tom mjestu zadesio u pratnji francuskog kralja Karla VIII (1470–1498), koji je namjeravao osvojiti Napuljsku kraljevinu kao bazu za križarski pohod protiv Turaka.¹⁵ Ovu veoma važnu informaciju o smrti pretendenta na osmanski prijesto Dubrovčani su zaprimili do četiri dana kasnije i odmah je odlučili proslijediti na relevantne adrese. Dobro obaviještena dubrovačka diplomacija itekako je svjesna koga trebaju upoznati s novonastalom političkom situacijom. Osobe zadužene za dostavu informacije su do Mustafa-bega vjerovatno namjeravali svratiti usput, na putu za Istanbul. Motivacija za dostavu važne informacije Mustafa-begu je što se nalazio na čelu strateški važnog sandžaka, geografski najbližeg Apeninskom poluostrvu.

Postojala je bojazan kod Osmanlija da se francuska vojska kao najjača u Evropi, ne udruži s mletačkom flotom, koja još nije imala adekvatnog suparnika na Mediteranu. Kada je Džem sultan završio kod kralja Karla, mislilo se da će ga iskoristiti radi pobune stanovništva Albanije i Grčke, kako bi se stvorili povoljni uslovi za iskrcavanje trupa. Zbog toga se sultan pripremao na kopnu i moru, gradeći utvrđenja na strateškim mjestima: Dardanelima, Negropontu i Valoni. Radilo se o pretjeranom strahu, barem što se tiče Venecije, jer *Serenissima* nije uopće namjeravala sarađivati s Francuzima protiv Osmanlija.¹⁶

Sultan Bajezid prethodno je prekorio Dubrovčane što ga ne obavještavaju na vrijeme o političkim dešavanjima, pa je o sukobu između francuskog kralja i pape saznao drugim kanalima.¹⁷ Kritika je urodila plodom, te im se zahvalio nakon toga na blagovremenom javljanju, po pristigloj informaciji o bratovoj smrti.¹⁸ Odbjegli princ Džem bio je razlog što je sultan Bajezid morao voditi blagu i pomirljivu vanjsku politiku. Princ je poslužio kao pijun u međunarodnim političkim igrama jer su ga rodoski vitezovi, papa, Francuzi i Ugri namjeravali koristiti za različite ciljeve – zadovoljavanje materijalnih i političkih interesa. Njegova smrt dala je novi pravac osmanskoj vanjskoj politici.¹⁹

¹⁴ "Prima pars est de significando Imperatori turchorum noua qui habemus, et hoc significatio fieri debeat per unam Mustaphabeghi sanzachi." DAD, ACR, br. 26, f. 180, 28. 2. 1495.

¹⁵ Vaten 2002, 131.

¹⁶ Orthali et al. 2007, 330–331.

¹⁷ Stojanović (ur.) 1934, 320–321, br. 918, 6. 2. 1495.

¹⁸ Stojanović (ur.) 1934, 321–322, br. 919, 7. 4. 1495.

¹⁹ Imber 2002, 37–40; Emecen 2004, 31.

U međuvremenu, za manje od mjesec nakon dostave povjerljive informacije, Mustafa-beg se vratio na staru funkciju sandžak-bega Hercegovine, koju je obnašao po treći put. Dubrovčane je o tome obavijestio posredstvom kapidžibaše Skendera, te im je proslijedio uobičajene darove. Oni su, zauzvrat, uručili Skenderu 2500 aspri.²⁰ Pozicija Hercegovačkog sandžak-bega ostala je upražnjena četiri mjeseca – od smrti Sulejman-paše novembra 1494. do ponovnog imenovanja Mustafa-bega Milivojevića marta 1495. godine. Zato se Mustafa-beg interesirao za zdravstveno stanje Sulejman-paše, vjerovatno očekujući nalog viših instanci za povratak u svoj rodni kraj. Nije mogao otići iz Valone dok god je postojala potencijalna opasnost, a definitivno je otklonjena smrću princa Džema. Ostao je oko dvije godine na funkciji sandžak-bega Hercegovine, do prve polovine 1497. godine. Dubrovčani su ga posljednji put namjeravali kontaktirati krajem januara 1497. na toj poziciji, nakon čega je novi sandžak-beg Ahmed preuzeo dužnost krajem maja iste godine.²¹

Sandžak-beg Valone po drugi put

Mustafa-beg Milivojević je iz Hercegovačkog sandžaka prešao na novu-staru funkciju sandžak-bega Valone, o čemu govori podatak iz sredine februara sljedeće, 1498. godine. Dubrovčani su ostali s njim u kontaktu, kao i kada je prethodno bio na istoj poziciji. Posredstvom svog čovjeka proslijedili su mu simbolične darove, šećer i slatkiše vrijednosti do 30 perpera.²² Mali znak pažnje i održavanje kontakta ponovo pokazuju koliko su ga Dubrovčani uvažavali i cijenili njegov prethodni rad u susjedstvu.

Nakon dva mjeseca uslijedila je uzvratna posjeta, komunikacija je bila dvosmjerna. Stigao je Mustafa-begov izaslanik u Dubrovnik, te zatražio sidra, bombe i druge stvari potrebne za potporu jarbola čiju je izradu naredio Mustafa-beg. Nisu udovoljili njegovom zahtjevu, te su mu proslijedili poklon u tkaninama vrijedan 30 dukata.²³ Posredstvom izaslanika Kuzme, Mustafa-beg tada je od Du-

²⁰ DAD, ACR, br. 27, f. 196, 24. 3. 1495.

²¹ Zilić 2023, 77–78.

²² "Prima pars est de mittendo visitatum Mustaphabegh sanzachum Avallone cum confectionibus et aromatibus." Slijedi odluka: "(...) de mittendo sibi valutam ab ypperperos triginta infra in zucharo et aromatibus." DAD, ACR, br. 28, f. 72v, 13. 2. 1498.

²³ "(...) de excusando se a petitione quam facit ambassiator Mustaphabeghi, sanzachi Avallone, pro anchoris Sartiis, bombardis et aliis pro fultimento sayetie quam fieri fecit dictus Mustaphabegh." DAD, ACR, br. 28, f. 82, 23. 4. 1498.

brovčana zatražio isporuku zalihe pokrova za brodove, koji služe za učvršćivanje jarbola na jedrilicama. Pravedali su mu se kako ne drže zalihe, budući da općenito nemaju potrebu za naoružanim brodovima. Tvrdili su kako koriste sopstvene skromne zalihe kada im se u rijetkim prilikama ukaže potreba za tim. Istakli su kako se većina plovila nalazila u vlasništvu privatnih lica. Odobreni poklon vrijedan 30 dukata odnosio se na dvije haljine od mletačkih tkanina, te posude i kutije za držanje potrepština.²⁴ Potraživanja koja je postavio pred osmanske vazale Dubrovčane pokazuju da je Mustafa-beg gradio i pripremao ratnu flotu. Postupak sandžak-bega usklađen je sa širom osmanskom političkom i vojnom strategijom. Njihovo slatkorječivo odbijanje isporuke tražene robe namijenjene u vojne svrhe, uz obavezno prateće pravdanje, ukazuje na visok stepen samostalnosti koji su uživali.

Osmanlije su se upravo spremale za napad na raštrkane mletačke posjede u Jadranskom i Jonskom moru. Nakon dvije decenije mira učestali su incidenti. Mletačka utvrđenja bila su u lošem stanju, a slabo uvježbana flota izgubila je značaj. Osmanlije su odranije bile u nespornoj prednosti s znatno jačom kopnenom vojskom, a počeli su osnaživati i mornaricu. Sultan Bajezid posvetio se izgradnji većeg broja brodova i jačanju mornarice, uz povremeni angažman iskusnih gusara. Piraterija na obje strane uzročnik je trenja koje je dovelo do rata sa Venecijom. Značajnije naoružavanje Osmanlija uslijedilo je 1498. i 1499. godine.²⁵ Još dok je prethodno bio namjesnik Hercegovine, Mustafa-beg je maja i jula 1495. godine aktivno komunicirao s mletačkim knezom Šibenika o razmjeni zarobljenika s obje strane. Pregovarali su povodom otmica u koje su bili involvirani osmanski krajišnici, martolozi s obje strane granice, te vojvoda Poljica u službi Venecije.²⁶ Otmice su se dešavale u mirnodopskim uslovima, čak četiri godine prije početka rata.

Mletački knez s Hvara izvijestio je maticu početkom oktobra 1498. godine kako je namjesniku Valone stigao nalog s Porte, prema kojem treba napasti Kačiće s 25 fusti na području Neretve i Krajine. Mlečanima su u decembru pristigli novi obavještajni podaci. Na području Musakije blizu Valone siječe se 3000 stabala radi izgradnje fusta. Za pripremu velike vojske zadužen je Mustafa-beg, kojem će sultan ustupiti na raspolaganje 3000 janjičara, 2000 azapa i 5000 konja.²⁷

²⁴ DAD, LCL, br. 17, f. 17v, 2. 5. 1498.

²⁵ Vaten 2002, 132; Imber 2002, 40–41.

²⁶ Isailović (ur.) 2024, 195–216.

²⁷ Sanudo 1859, 14, 17.

Početak 1499. godine uslijedila je nova Mustafa-begova molba Dubrovčanima. Zanimljivo je da je ovom prilikom naveden kao sandžak-beg Apolonije u Albaniji. To je, ustvari, stari antički grad u blizini Valone, udaljen 30 km od sjedišta sandžaka i 10 km od jadranske obale. Mustafa-beg je zatražio od Dubrovčana da mu isporuče žitarice. Ni ovoj molbi nisu mogli udovoljiti, pa su mu ponovo prosljedili slatkiše vrijedne 30 perpera kao poklon.²⁸ Uslijedila je duža pauza u komunikaciji Dubrovčana sa Mustafa-begom jer je prvi čovjek Valone bio vrlo aktivno angažiran u predstojećem ratu protiv Venecije.

Prema dostavljenim informacijama Dubrovčanina Nikole Gondole koji je boravio u Istanbulu, Mlečani su obaviješteni da se pripremala velika vojska početkom aprila 1499. godine u osmanskoj prijestolnici. Trebali su krenuti na pohod pod komandom namjesnika Valone. Na osmanskoj granici okupljala se kopnena vojska, a u lukama mornarica s 30 nava i 100 galiija, pod komandom Jakut-paše, Ahmed-paše Hercegovića i Feriz-bega iz Albanije. Čekali su Mustafa-bega da dođe iz prijestolnice. Sandžak-beg Valone predvodio je 45 četa, koje su u maju prošli grčke zemlje.²⁹

Juna 1499. godine uputilo se šest fusti iz Valone u srednji Jadran, gdje su došli preko Dubrovnika. Prispjeli su na područje Korčule, a potom su plovili duž makarske i neretvanske obale. Obezbijeđivali su s morske strane kopnene trupe mostarskog vojvode Sinana, koji je već u julu napao zaleđe Šibenika, a u augustu je tri puta s pješadijom upadao u mletačku Dalmaciju.³⁰ Flota iz Valone aktivirana na dalmatinskoj obali poslužila je kao podrška osmanskim kopnenim trupama, što upućuje na nalog sandžak-bega Mustafa-bega Milivojevića, koji je povezan s oba područja. Dobro je poznao ključne ljude i na prostoru Hercegovackog sandžaka, gdje je ranije obnašao istu dužnost. Osim ovog područja sjeverozapadno od sjedišta njegovog trenutnog sandžaka, angažirao je pomorske snage također i prema jugoistoku, na prostoru grčkih zemalja.

Prema informaciji iz Kotora, polovinom juna 1499. godine komandant flote Ahmed-paša Hercegović trebao se ukrcati u Solunu na osmansko brodovlje, zajedno sa sandžak-begom Valone Mustafa-begom. Flota je krenula na bojište krajem jula, a kapudanpaša je prijetio Mlečanima da će sultanova vojska osvojiti

²⁸ DAD, ACR, br. 28, f. 119, 15. 1. 1499.

²⁹ Sanudo 1859, 33, 37, 40.

³⁰ Sanudo 1859, 51, 61; Hrabak 2008, 228.

Krf i zagospodariti čitavim Levantom.³¹ Osmanlije su aktivnom upotrebom osnažene mornarice ušle u mletačku zonu komfora, zbog čega je velika pomorska bitka postala neminovnost.

Ahmed-paša i Mustafa-beg pozicionirali su se u pomorskom manevru na području strateški bitnog Otranta.³² Mletačka mornarica se loše borila te je prisiljena na kapitulaciju u Korintskom zaljevu, gdje se našla opkoljena i s kopnene strane. To je bila potpuno neočekivana vijest za Veneciju jer je prethodno kape-tan ratne mornarice slao optimistične izvještaje, a ujedno je komandovao možda i najvećom flotom kojom su ikada raspolagali, svjesni važnosti tog sukoba.³³ Krajem augusta Osmanlije su zauzele mletački Lepant, postavši time gospodari Korintskog zaljeva. Kopnene trupe također su slali prema Zadru i dalje, prema Furlaniji i Koruškoj. Nakon neuspjeha mletačke diplomatske misije tokom zime 1499/1500. godine rat se nastavio.³⁴

Početak naredne, 1500. godine, Dubrovčani su Mustafa-begu prosljedili određene informacije, u isto vrijeme kao i samom sultanu. Pritom su mu darovali tkanine oslobođene plaćanja carina.³⁵ Ovo je drugi put da mu, dok se nalazio na poziciji namjesnika Valone, prosljeđuju identične informacije kao sultanu. Postupak Dubrovčana pokazatelj je značaja Mustafa-begove vojne uloge i trenutne političke pozicije. Narednih godinu i po nisu održavali s njim kontakte.

Flota *Serenissime* potučena je u dva navrata, augusta 1499. i juna 1500. godine, što je proizvelo uvjerenje među samim Mlečanima kako su zapali u veoma težak položaj, uz prisutan *strah od gubitka prekomorskih posjeda koji državi donose slavu i korist*.³⁶ Jula 1500. godine Mustafa-beg je i dalje bio van sjedišta sandžaka, budući da mu je dolazio kurir iz Valone kako bi ga obavijestio o aktuelnim dešavanjima.³⁷ Neposredno po padu Modona u osmanske ruke a potom i predaje Korona, Mustafa-beg se, prema svjedočanstvima mletačkih pisaca, augusta 1500. godine nalazio na Porti u društvu Ahmed-paše Hercegovića i vezira Mesih-paše. Kasnije mu je prepuštena vodeća uloga tokom mirovnih pregovora

³¹ Atanasovski 1979, 197, nap. 50.

³² Sanudo 1859, 61.

³³ O uzrocima teškog poraza mletačke flote: Orthali et al. 2007, 345-347.

³⁴ Vaten 2002, 132; Imber 2002, 41.

³⁵ DAD, ACR, br. 28, f. 182v, 21. 1. 1500.

³⁶ Bek, 2008, 37.

³⁷ Sanudo 1859, 110, 112.

sa Venecijom.³⁸ Zahvaljujući Mustafa-begovoj ulozi u tekućem ratu s Mlečani-
ma u kojem se uspješno dokazao, a zbog strateškog značaja sandžaka na čijem
čelu se prethodno nalazio, odškrinuta su mu u perspektivi vrata carskog divana.

Krajem septembra 1500. godine Osmanlije su vojnu opremu u vidu municije
i pokrova za brodove poslali u utvrđenje Kaninu iznad Valone. Mlečanima su
pristigli obavještajni podaci o trenutnim skromnim vojnim snagama u utvrđe-
nju, pa im je namjera bila nanijeti odlučujući poraz protivničkoj strani. Nakon što
su upali s vojskom, Mustafa-beg se morao vratiti u sandžak. Uspio je sredinom
oktobra odbraniti sjedište sandžaka te su se mletačke galije povukle. Mlečani
su ponovo krajem novembra držali u pripravnosti 10 fusti i galija kod Valone, a
trebalo im se pridružiti još 12 fusti. Naoružana mletačka mornarica nanosila je
štetu osmanskim posjedima i gradovima zbog čega su, prema Sanudu, *drhtali*
od straha.³⁹ Na izmaku 1500. i početkom 1501. godine inicijativa na tom području
bila je na strani Mlečana.

Njihov pritisak s morske strane se nastavio. Februara 1501. godine Mu-
stafa-beg je poslao na područje Valone 11 galija i pet fusti kako bi izvukao neke
ljude. Mlečani su raspolagali informacijom da je bio tužan zbog smrti supruge.⁴⁰
Nije preciziran uzrok, no s obzirom na tadašnja intenzivna ratna dejstva i even-
tualnu pomorsku opsadu, uzet ćemo u obzir mogućnost njene nasilne smrti.
Nakon što se Mustafa-beg prethodno, početkom jeseni 1500. godine, na čelu
vojske suočio s mletačkom mornaricom u Valoni, ponovo je bio odsutan s tog
područja, zbog čega je u novonastalim okolnostima morao slati pomoć.

Sandžak-beg je općenito na tom položaju ostajao najmanje jednu a najdu-
že tri godine. Prelazio bi zatim u drugu službu, a nakon toga bi mu se ponovo
davao na upravu neki sandžak ili ejalet. Prilikom promjene službe mogao je
ostati u istom ejaletu ili biti upućen na čelo sandžaka u drugom ejaletu.⁴¹ Tokom
posljednje dvije decenije XV stoljeća – konkretno od 1483. do 1500. godine,
ispraćeno je kroz izvornu građu ukupno pet Mustafa-begovih imenovanja na
čelnu poziciju dvaju sandžaka: tri puta Hercegovine i dva puta Valone.⁴² Svaka
njegova uprava na čelu navedena dva sandžaka nije puno odstupala od trogo-
dišnjeg prosjeka. Uzimajući u obzir prethodno okvirno trogodišnje neprekinuto

³⁸ Atanasovski 1979, 198, nap. 59.

³⁹ Sanudo 1859, 138, 140, 147, 149, 158.

⁴⁰ Sanudo 1863, 191.

⁴¹ İpşirli 2004, 284.

⁴² Zilić 2023, 79–80.

služenje sultanu na poziciji sandžak-bega Valone po drugi put, vjerovatno je tokom 1500. godine, uslijed ratnih okolnosti, imenovan na neku drugu funkciju. Vanredno stanje je moguće uvjetovalo njegovu prekomandu ali i brz povratak na staru poziciju, ili je pak možda ostao duže nego što je uobičajeno na čelu istog sandžaka, s tim što je rijetko boravio u sjedištu. Naime, održavao je veze s Valonom cijelo vrijeme dok je bio odsutan, tu mu je boravila porodica.

Sandžakbeg Valone po treći put?

Na jesen 1501. godine Mustafa-beg se definitivno nalazio na poziciji sandžak-bega Valone, moguće po treći put, uzimajući u obzir prosjek trogodišnjih uprava. Tada se pripremalo dubrovačko izaslanstvo, namijenjeno dvjema adresama: sultanu i sandžak-begu Valone Mustafa-begu. Otišao je plemić kopnenim putem, dobivši na raspolaganje konje i poslugu. Predviđena kazna za odbijanje službe iznosila je 200 perpera.⁴³ Pripremljena instrukcija za poklisara naredne sedmice je korigirana. Ispravljena verzija uručena je poklisaru Stjepanu Volzo.⁴⁴ Mustafa-beg se očito nalazio na dvoru u sjedištu sandžaka.

Povod za komunikaciju je težak incident, zamalo izbjegnuti konflikt pred dubrovačkom lukom, koja je tokom osmansko-mletačkog rata jedina bila otvorena za trgovinu. Jedna valonska fusta je pred lukom zarobila hiosku trgovačku marcilijanu, ali su Dubrovčani, želeći spriječiti eskalaciju sukoba, otkupili od osmanskog kapetana zarobljeni brod i na njemu 10 zatečenih mletačkih podanika za 25.000 aspri. Mlečani su odmah poslali tri fuste iz Kotora, nakon čega je osmanski gusarski kapetan zatražio zaštitu Dubrovnika, te se usidrio u luci zaštićen lancima. Uslijed blokade s morske strane, osmanski kapetan je morao napustiti s posadom sopstveni brod, a za razoružanje istog dobio je 150 dukata. O daljoj sudbini osmanske fuste Dubrovčani su trebali naknadno pregovarati sa sandžak-begom Valone. Pustili su potom u luku jednu od tri mletačke fuste iz Kotora, predavši im otkupljene zarobljenike, među njima i jednog kotorskog vlastelina, ali su odbili izručiti osmanski ratni brod.⁴⁵

Dubrovčani su se povodom teškog incidenta posebno obratili još Porti i mletačkom duždu, kao i Kotoranima. Dubrovački poklisar požalio se Mustafa-begu

⁴³ DAD, ACR, br. 29, f. 8v-9, 11-12; 29. 10. i 2. 11. 1501.

⁴⁴ DAD, ACR, br. 29, f. 13-13v, 8. i 9. 11. 1501. Stjepan Marinov Volzo (oko 1455-1519) poklisar je harača 1496. godine, četiri puta je bio knez. Vekarić 2012b, 330-331.

⁴⁵ Popović 1973, 49-51. Marcilijana je vrsta trgovačkog jedrenjaka koji služi za transport ljudi i roba.

da je postupak fuste pod njegovom ingerencijom protivan sultanovom beratu. Pribojavali su se da se njihova luka, koja je jedina bila slobodna za plovidbu u tadašnjim ratnim okolnostima, ne počne izbjegavati, zbog čega će svi biti u konačnici finansijski oštećeni. Prvim pregovorima nakon incidenta sa sandžak-begom Valone Dubrovčani su uspješno otklonili od sebe krivicu i opravdati postupak.⁴⁶

Prethodno je, 30. maja 1501. godine, sklopljen trostruki antiturski savez između pape, Venecije i Ugarske, nakon što Ugarska nije željela obnoviti primirje iz 1500. godine, ukoliko ne bude uključena i Venecija. Mlečani su uspješno decembra 1500. zauzeli Kefaloniju, zahvaljujući španskoj pomoći.⁴⁷ Trenutan nepovoljan razvoj političke i vojne situacije moguće je nagnao sultana Bajezida da ponovo pošalje iskusnog i sposobnog Mustafa-bega u strateški bitan sandžak, okružen neprijateljskim uporištima na sjeveru i jugu.

Na proljeće 1502. godine Dubrovčani su jednom odgodili slanje novog izaslanstva Mustafa-begu. Nakon što se vratio iz Valone raniji poklisar Stjepan Volzo, za novu misiju spremao se plemić koji je trebao krenuti morem, ponijeti darove vrijedne 35 dukata, pod prijetnjom kazne od 100 perpera ukoliko odbije službu, te sa predviđenim putnim troškom od 100 perpera i stavljen mu je sluga na raspolaganje. Izabran je plemić Nikola Palmota.⁴⁸ Nije odmah krenuo na put jer je nakon dvije sedmice naknadno odlučeno da uz poklisara Palmotu za Valonu krene i kraljičin sluga Raduš. Usvojena je instrukcija za pregovore i poklisar je morao krenuti do ponedjeljka pod ranije naznačenom kaznom ukoliko odbije službu.⁴⁹ Nakon nepunih osam godina ponovo se spominje isti sluga neimenovane kraljice kao kontakt osoba zadužena za komunikaciju s Mustafa-begom.

Instrukcijom je predviđen put kojim će se Palmota kretati radi sigurnosti. Dionicu puta preći će barkom do voda Albanije, potom treba nastaviti jašući kopnom. Izrazit će žaljenje sandžak-begu što nije mogao doći prije, budući da su u Dubrovniku očekivali povratak Stjepana Volza koji mu je prethodno dolazio u svojstvu izaslanika. Povod dolaska Palmote je fusta koja pripada Mustafa-begu a nalazila se prinudno stacionirana u samom gradu Dubrovniku. Kao razlog

⁴⁶ Popović 1973, 50–51.

⁴⁷ Vaten 2002, 132–133.

⁴⁸ DAD, ACR, br. 29, f. 45v, 50v–51; 16. 4, 10. i 13. 5. 1502. Nikola Nikolin Palmota (oko 1455–1518) je, osim sa Mustafa-begom, pregovarao kasnije i sa hercegovačkim sandžak-begom Sinan-pašom Borovinićem, povodom sukoba trojice dubrovačkih podanika sa stanovnikom Popova polja 1505. godine. Označen je u oporuci kao *domini militis*, a umro je za epidemije kuge. Vekarić 2012a, 33–35.

⁴⁹ DAD, ACR, br. 29, 55v–56, 28. 5. 1502.

kašnjenja izaslanika naveden je duži kopneni put, jer je kretanje morem rizično i puno opasnosti, a ujedno je bila i zima. Na vodenim rutama konstantno su prisutne vojne snage što plovidbu čini nesigurnom. Poklisar je trebao moliti za prihvatanje izgovora i ujedno ubijediti sandžak-bega u opravdanost kašnjenja.⁵⁰

Poklisar Palmota zamolio je Mustafa-bega da fusta ostane u Dubrovniku, a zauzvrat će mu Dubrovčani isplatiti novac pa može izgraditi novu sličnu. Ponudit će sandžak-begu 700 dukata protuvrijednosti, a novac će dopremiti kopnenim putem preko Skopja jer su pomorske rute preopasne. Što se tiče jedra, bombardara i druge opreme na fusti, Dubrovčani su zatražili da im ih prepusti, s obzirom na to da su male vrijednosti. Ako bude na tome inzistirao, dopremit će mu ih svojim barkama, a za trošak same fuste obećat će mu isplatu 350 dukata.⁵¹ Ponuđeni iznosi za fustu prethodno su limitirani odlukom Vijeća umoljenih.⁵²

Mustafa-beg je imao problem i sa jednim brigantinom što mu je zadavalo brige. Vežano za taj slučaj, Dubrovčani su mu ponudili blagovremenu isporuku potrebnog jedra i užadi na nekoj od svojih barki.⁵³ Mustafa-begu je bilo potrebno svako plovilo jer se Osmanska država nalazila u ratnom stanju, a njegov sandžak u žiži aktualnih vojnih dešavanja. S te tačke gledišta ponude i potražnje na tržištu mogao je zahtijevati veću otkupnu cijenu za prisilno zadržanu fustu.

Nakon što su Mlečani uz pomoć Španaca zauzeli Kefaloniju, osvojili su i ostrvo Lefkadu 30. augusta 1502. godine, uz podršku papske flote. Osim piratskih poduhvata u Egejskom moru, to su bili jedini uspjesi Venecije kojoj su Osmanlije iste, 1502. godine, preuzele Drač.⁵⁴ Ratno poprište bilo je u neposrednoj zoni odgovornosti Mustafa-bega, budući da se Drač također nalazio na albanskoj obali Jadrana, zračne udaljenosti 95 km od grada Valone na sjevernu stranu, dok je Lefkada u Jonskom moru, udaljena 220 km zračne linije na južnu stranu. U takvim okolnostima intenzivnih pomorskih vojnih aktivnosti, prvi čovjek Valone imao je pune ruke posla.

⁵⁰ DAD, LCL, br. 17, f. 114–114v, 31. 5. 1502.

⁵¹ DAD, LCL, br. 17, f. 114–114v, 31. 5. 1502.

⁵² Razmatrani protuvrijedlog manjih iznosa je odbačen: "Secunda pars est pro fusta argatiis et armis ad ducatos 650 infra, et pro fusta sola a ducatos 300 infra [prekriženo]" DAD, ACR, br. 29, f. 55v, 28. 5. 1502. Razmatrane cijene u manjem iznosu vjerovatno su bliže realnoj procjeni ali su Dubrovčani odlučili platiti više, kako bi odobrovoljili Mustafa-bega.

⁵³ DAD, LCL, br. 17, f. 114–114v, 31. 5. 1502.

⁵⁴ Vaten 2002, 132–133.

Dvije mletačke galije ponovo su se početkom oktobra 1502. godine nalazile blizu Valone, što je bio povod za poziv njenom namjesniku da se vrati.⁵⁵ Prethodnih godina je vrlo rijetko boravio u sjedištu sandžaka zbog angažmana u ratu protiv Mlečana.

Mustafa-beg je posredstvom kapidžibaše iznio zahtjev Dubrovčanima da mu se nabavi skupocjena roba iz Venecije, u vidu tkanine s dva krznena ukrasa. Odobrili su kupovinu robe, koju će dopremiti posredstvom svojih ljudi.⁵⁶ Novo dubrovačko izaslanstvo pripremalo se tek na izmaku 1502. godine za Valonu. Oratoru Petru La. Lukariju, prvobitno izabranom uz visoku opoziciju (19:18), odobreno je 200 perpera za putne troškove jer je trebao ići kopnenim a ne pomorskim putem, kao i potrebni konji, sluge i novac za hranu. Izabran je pod prijetnjom kazne od 200 perpera ukoliko odbije misiju i odobreni su ujedno darovi za Mustafa-bega u iznosu od 100 dukata i posude žitarica. Lukari je odbio službu, te je umjesto njega izabran Nikolino Mar. Gondola.⁵⁷

Novoizabrani poklisar je iskusan diplomata u poznim godinama života i dobro je poznao Mustafa-bega Milivojevića. Prethodno je Gondola već u dva navrata bio kod njega u dužim diplomatskim misijama, dok se nalazio na čelu Hercegovačkog sandžaka – od augusta do oktobra 1489. godine, a potom i cijelo ljeto 1492. godine.⁵⁸ S druge strane, Petar Lukari također je imao priliku lično upoznati Mustafa-bega tokom prvog namjesništva u Valoni. Uručio mu je 1494. godine pisma u ime dubrovačke vlade i nabavljao kod njega robu, ali je inače bio bez značajnijeg diplomatskog iskustva.⁵⁹ Nedostatak iskustva u zahtjevnijim diplomatskim misijama mogući je razlog visoke opozicije među dubrovačkim senatorima prilikom njegovog izbora, a potom i Lukarijevog naknadnog odbijanja službe. Svejedno, odustao svojevoljno ili pod pritiskom – Lukari nije bio dorastao zadatku. Poklisar namijenjen diplomatskoj misiji u Valoni morao je u datim okolnostima biti osoba s većim iskustvom, osposobljen za zahtjevnije i duže pregovore.

⁵⁵ Sanudo 1863, 219–220.

⁵⁶ "Prima pars est de faciendi emi Venetiis vnum cauecium charnusinum in duobus pelis quod pro suum capicibassam Mustaphabegh viserus requisunt pro suis dando a nostris oratoribus." DAD, ACR, br. 29, f. 87, 16. 7. 1502.

⁵⁷ DAD, ACR, br. 29, f. 93–93v, 3. i 7. 12. 1502. Nikolino Marinov Gondola (rođen oko 1444) poklisar je harača 1483, 1485/87, 1490/91. i 1493. godine, poklisar je u Novom 1483/87. godine, a 1500. bio je dubrovački knez. Umro je u Albaniji, nije navedeno kada. Vekarić 2012a, 307.

⁵⁸ Zilić 2023, 59–61, 67–69.

⁵⁹ Up. nap. 7.

Prvo i drugo namjesništvo Mustafa-bega Milivojevića u Valoni hronološki se potpuno uklapaju između njegovih uprava u Hercegovačkom sandžaku, dokazano je da se radi o istoj osobi. Nastavak kontinuiranih kontakata Dubrovčana s Mustafa-begom i pažljiv izbor diplomata koji su i ranije s njim ostvarivali komunikaciju nedvojbeno upućuju na to da je i ovaj put riječ o Mustafa-begu Milivojeviću, a ne o nekoj drugoj osobi istog ličnog imena i titule. Dodatna potvrda je dolazak Raduša, sluge neimenovane kraljice, po drugi put u diplomatsku misiju nakon dužeg vremena kod Mustafa-bega, zajedno s dubrovačkim diplomatom.⁶⁰

U međuvremenu, značajno su se promijenile vojno-političke okolnosti. Decembra 1502. godine postignut je mirovni sporazum između Mlečana i Osmanlija koji je dužd naknadno potvrdio pola godine kasnije, maja 1503. Zbog toga su i Ugri prisiljeni postići mir sa sultanom februara 1503. godine. Venecija je morala vratiti ostrvo Lefkadu, te prepustiti u ratu izgubljene Koron, Modon, Lepant i Drač. Zauzvrat je dobila trgovačke povlastice. Pristali su plaćati godišnji danak od 500 dukata za ostrvo Zakint a pripala im je i Kefalonija. Ostatak vladavine sultana Bajezida odnosi su ostali dobri. Osmanlije su zagospodarile Grčkom i zauzele veći prostor u Albaniji uslijed nove faze opadanja mletačke moći na istočnom Mediteranu. Postali su pomorska sila na koju se moralo računati.⁶¹

Po sklopljenom mirovnom ugovoru s Venecijom, Osmanlije su se potrudile obnoviti flotu. Na osnovu prethodnog sultanovog potraživanja Dubrovčani su odobrili odlazak za Valonu šestorici kalafata,⁶² u luku u kojoj je stacionirana mornarica i gdje se obavljala gradnja i popravka brodova. Pokrili su im troškove puta. Prvobitna odluka da se pošalju morskom rutom naknadno je stavljena van snage.⁶³ Poslali su znatno manje majstora u odnosu na traženi broj. Sultan im je prethodno naredio da pošalju 50 kalafata valonskom sandžak-begu Mustafa-begu, uz obrazloženje što su bili u velikoj potrebi za kvalificiranim majstorima.⁶⁴

⁶⁰ Up. nap. 3–5, 7–13, 20–21, 49, 57–59, 104–105.

⁶¹ Vaten 2002, 133; Imber 2002, 41; Orthali et al. 2007, 347–348.

⁶² Odluka je usvojena tijesnom većinom u omjeru 20:17. DAD, SR, br. 1, f. 13; 1. i 7. 2. 1503. Kalafati su majstori brodograditelji.

⁶³ DAD, SR, br. 1, f. 13–13v; 7. i 9. 2. 1503.

⁶⁴ Stojanović (ur.) 1934, 342–343, br. 943, 10. 1. [1503]. Nedostaje godina u dataciji. Određujemo je na osnovu tajnih odluka dubrovačkog Vijeća umoljenih koje su uslijedile narednog mjeseca. Up. prethodne dvije nap.

Budući da su Dubrovčani na ranije Mustafa-begovo potraživanje kalafata odgovorili odrično, rekavši nakon toga na Porti da nemaju takvih majstora te kako ih i sami unajmljuju, kao što trenutno raspolažu samo s 16 majstora, koji su uz to bili u poznim godinama, sultan im se direktno obratio prijetećim tonom.⁶⁵ Dubrovčani očito nisu željeli da protivnici Osmanlija saznaju kako angažuju svoje ljude radi opravke brodova u vojne svrhe. Zbog toga je odluka o slanju kalafata donesena u tajnosti, bez obzira na to što je značajno reduciran njihov broj u odnosu na traženi. Nisu ih također željeli izlagati znatiželjnim očima na pomorskom putu. Pokušali su izbjeći kompromitirajuću situaciju, ali se u konačnici nisu smjeli potpuno oglušiti na sultanov nalog.

U novonastalim okolnostima, tek početkom 1503. godine, pripremano je u Dubrovniku uputstvo za pregovore poklisaru Gondoli, koji se spremao na put za Valonu. Pripremljeno uputstvo za Gondolu naknadno je u više navrata korigirano. Razmatrana opcija da se po istom poklisaru proslijedi pismo sultanu, nakon obavljene misije kod Mustafa-bega, odbačena je. Usvojena je i dodatna donacija ljudima bliskim Mustafa-begu u iznosu od 800 aspri, te je naložen polazak poklisaru Nikolinu Gondoli do 25. januara. Put za Valonu prolongiran je pred istek naznačenog roka do 28. januara.⁶⁶ Poklisar je krenuo tek nakon čitavog mjeseca priprema i odlaganja puta. Pripremljena instrukcija za pregovore je opširna budući da je bilo više tema koje je trebao raspraviti sa Mustafa-begom.

Poklisar Gondola na početku je dostojno i slatkorječivo pozdravio Mustafa-bega *u naše ime kao glavnog prijatelja i zaštitnika*, izvinio se za kašnjenje i uručio prikladan dar. Razgovor je započeo sa otvorenim pitanjem fuste koja je, u skladu sa ranijim preliminarnim dogovorom i zalaganjem Dubrovčana, trebala ostati kod njih. Potom će saslušati argumentaciju druge strane, nakon čega je dobio ovlaštenje ponuditi 300 dukata gotovine u zamjenu za fustu bez dodatne opreme. Sve što Gondola dogovori sa Mustafa-begom vezano za fustu i njenu opremu trebalo je biti ovjereno kod nadležnog kadije. Ukoliko bi takav prijedlog bio odbijen, poklisar ga je trebao moliti da se ide u tom pravcu. Trebao se također zalagati da se zadrži oprema i oružje fuste. Za opremu je dobio ovlaštenje ponuditi do 150 dukata u gotovini. Ako uz opremu ostane i naoružanje, mogao

⁶⁵“(…) *УБДЕ Ш НАЇСЕ ТАКВИИ МАИСТОЋ НЕ НАХОДЕ И МНІ ИЗВАН ДРУГЕ СТРАНЕ ДОВОДИМО ТЕЋ ДЋБА ПРАЛАМО (...)* вероваті ви се не еѣ добѣ знамо да таи ваша странаникада безъ калафатчина не биват (...) него ке зло бити да знатеѣ *УВЕМЪ ИНАКО ДА НЕЋЕ ШЧИНИТ*.” Stojanović (ur.) 1934, 343, br. 943, 10. 1. [1503].

⁶⁶DAD, ACR, br. 29, f. 98v, 99v-100; 5, 14, 16. i 21. 1. 1503.

je ponuditi dodatnih 150 dukata, odnosno za potpuno opremljenu i naoružanu fustu 600 dukata gotovine.⁶⁷ Novi krug pregovora oko zadržane fuste razlikovao se od prošlogodišnjeg u tome što su Dubrovčani nudili manji iznos novca kao protuvrijednost.

Dalje se, prema instrukciji, razmatralo više tema za razgovor. Poklisar Gondola treba ponuditi Mustafa-begu brigantin stacioniran na kopnu, s oštećenim jedrima i užadi, kako bi ga privolio i umirio ga. Također ga je obavijestio da je izvjesna Katarina, koja se nalazila u fusti, zadržana u blizini dubrovačke luke u Moluntu. Posada fuste donirala je Dubrovčane a oni su im uzvratili uzdajem, oslobodivši pritom spomenutu Katarinu.⁶⁸

Dubrovčani su potom Mustafa-begu poručili da su im trenutno potrebni svi resursi za sopstvene potrebe. Posebno su mu skrenuli pažnju na to kako se njima obližnja tvrđava Novi teško može održati bez logističke podrške. Tvrdili su da nemaju dovoljno potrebnih namirnica ni za sebe, zbog čega ih ne mogu dijeliti s osmanskim posadom Novog,⁶⁹ Strateški bitan grad, pozicioniran na ulazu u Bokokotorski zaljev, na potezu između Dubrovnika i mletačkog Kotora, očito se prethodno nalazio pod pritiskom mletačke mornarice. Očekivala se s osmanske strane pomoć Dubrovčana u takvim okolnostima. Tada se još nije znalo da će tek postignuto primirje prerasti u mir.

Poklisar Gondola potom je trebao nastojati sklopiti ugovor oko prodaje fuste s gospodinom, ostati na licu mjesta kako bi pratio dešavanja i čekati dalje instrukcije o pojedinim ili svim razmatranim pitanjima. Odobrena su mu novčana sredstva, raščlanjena na način da će gospodinu pokloniti 100 dukata, za fustu je predviđeno 600 dukata, te 800 aspri za tajno darivanje osoba od autoriteta iz Mustafa-begovog okruženja, kako bi mu bili naklonjeni.⁷⁰ Budući da su u početnim pregovorima precijenili protuvrijednost zadržane fuste u iznosu od 700 dukata, Dubrovčani su pokušali nastaviti pregovore realnijom procjenom obeštećenja. Moguće da su na promjenu stava utjecale okolnosti privođenja kraju osmansko-mletačkog rata. Razliku sredstava u iznosu od 100 dukata odlučili su isplatiti sandžak-begu kao poklon, koji bi ionako uručili.

⁶⁷ DAD, LCL, br. 17, f. 124v-125, 29. 1. 1503.

⁶⁸ DAD, LCL, br. 17, f. 125, 29. 1. 1503.

⁶⁹ DAD, LCL, br. 17, f. 125, 29. 1. 1503.

⁷⁰ DAD, LCL, br. 17, f. 125-125v, 29. 1. 1503.

Nikolino Gondola je, dok je boravio u diplomatskoj misiji u Valoni, obavijestio maticu o određenim potrebama iskrslim tokom pregovora, što je dubrovačka vlada uvažila.⁷¹ Motiv obraćanja poklisara dopisan je istog dana u prethodno citiranoj instrukciji. Naime, prvobitno odobrena sredstva nisu bila dovoljna kako su se pregovori u sjedištu sandžak-bega Valone odvijali, budući da je naknadno odobreno još 100 dukata, te dodatnih 1000 aspri za potrošnju u slične namjene odobrovoljavanja sagovornika.⁷² Time su pregovori oko obeštećenja za fustu vraćeni na početne pozicije. Mustafa-beg nije pristajao na nižu cijenu, a već je preuzeo poklonjenih 100 dukata.

Dubrovčani su svome poklisaru poslali novu instrukciju za pregovore, shodno njegovom izvještaju sa lica mjesta. Instrukcija je prvo korigirana, a potom usvojena s uvažanim korekcijama.⁷³ Gondola se prethodno obratio matici 18. marta iznijevši potrebe i čekajući dalja uputstva, shodno trenutnom stanju pregovora sa Mustafa-begom. Pregovaralo se o tekućim temama iz svakodnevnice, vezanim za trgovinu. Dubrovčani nisu prihvatili odgovornost za neku robu čiji tovari su prevezeni u Ankonu i pravdali su se Mustafa-begu da je ista u njihovom gradu nedostupna. Što se tiče robe s Krfa i iz Valone koju su nabavljali Grci iz Lepanta, ukrcana je na tri barke, od kojih je jedna pripadala Kotoranima. Tovar s te barke odvezen je kršenjem dogovora u Kotor. Druge dvije barke pripadaju njihovim podanicima. Sljedeći je slučaj barke s Korčule koja je ušla u dubrovačku luku, ne prijavivši robu carinicima. Nakon što su saznali za šverc robe, carinici su poduzeli odgovarajuće korake, te Dubrovčani poručuju Mustafa-begu kako ne treba biti zabrinut. Poklisaru nalažu da ga utješi i poruči mu kako će provoditi pravdu prema bjeguncima.⁷⁴

Sredinom iste 1503. godine postignut je dogovor oko zadržane fuste u dubrovačkom arsenalu, nakon dugotrajnog pregovaračkog procesa od 20 mjeseci. Mustafa-beg je ustupio dubrovačkoj vlasteli na njihovu inicijativu svoju barku s 16 sjedišta i topom, potpuno naoružanu i opremljenu, te nakrcanu ratnim zarobljenicima iz Kotora, za protuvrijednost od 700 dukata. Potvrdu o vlasništvu nad barkom izdao je *iz stana u Bijeloj crkvi na području Valone*.⁷⁵ Mustafa-beg je

⁷¹ DAD, ACR, br. 29, f. 122v, 28. 3. 1503.

⁷² Dopisano sa strane. DAD, LCL, br. 17, f. 125v, 28. 3. 1503.

⁷³ DAD, ACR, br. 29, f. 123, 124; 30. 3. i 1. 4. 1503.

⁷⁴ DAD, LCL, br. 17, f. 130v-131, 1. 4. 1503.

⁷⁵ Truhelka (ur.) 1911, 126, br. 142; Elezović (ur.) 1940, 354-359, br. 123, datira dokument 28. 5. 1503. Početak mjeseca zulhidždžeta 908 h. g. odgovara posljednjim danima maja 1503. godine, u razmaku od 27. do 31. maja.

istrajao do kraja na prvobitnoj cijeni za fustu. Zbog toga su Dubrovčani naknadno odobrili dodatnih 100 dukata na postojećih 600, već izdvojenih u tu svrhu, koje je Nikolino Gondola ponio sa sobom.

Mustafa-beg se posebnim dopisom zahvalio Dubrovčanima na uručenih 100 dukata, kao i dodatnom poklonu u vidu skupocjenog odijela grimizne boje, kupljenog na osnovu njegovog ranijeg potraživanja.⁷⁶ To je vjerovatno roba koju su Dubrovčani morali nabavljati sa strane u prethodno opisanoj instrukciji, zbog čega se poklisar dodatno zadržao u Valoni. Mustafa-beg ih je također zamolio da ga nastave obavještavati o aktuelnim dešavanjima, kako su i prethodno činili. Poručio je kako po knezu Nikolinu šalje povjerljive usmene informacije. Nazvao se tom prilikom *gospodarem zemlje Arbanaške*.⁷⁷ Ovaj dopis nastao je po okončanim pregovorima i u okolnostima pripreme za povratak poklisara Gondole.

Nakon postignutog suštinskog dogovora oko fuste poklisar Gondola ostao je na dvoru sandžak-bega Valone još čitav mjesec juni. Pred kraj diplomatske misije evidentirana je njegova potvrda o preuzimanju 2600 aspri, iznosa novca koji mu je prethodno isplatio dubrovački plemić Jeronim Bona.⁷⁸ Ubrzo je Nikolinu Gondoli izdat nalog za povratak u Dubrovnik,⁷⁹ istog dana kada je zaprimljeno prethodno citirano pismo Mustafa-bega. Vratio se u razmaku od dvije sedmice u prvoj polovini jula. Ostao je duže od pet mjeseci na dvoru sandžak-bega u Valoni. Time je Gondolina treća diplomatska misija kod Mustafa-bega, u novim okolnostima dok je kao sandžak-beg obnašao funkciju namjesnika Valone, trajala vremenski duže od prethodne dvije misije u Hercegovačkom sandžaku iz 1489. i 1492. godine.

Revizijom nadležne službe pokazalo se da poklisar Gondola nije mogao dokazati potrošnju povjerenih sredstava. Morao je pod zakletvom opravdati namjenski utrošak sredstava u iznosu od 300 aspri, te mu je izražena zahvalnost

⁷⁶ "...и раздмнесмѡ цю намъ виехоте по немъ нарѡчили и даръ послали ꙗ дѡкаты и скерлетъ на даръ захваламъ." Truhelka (ur.) 1911, 125-126, br. 141; Stojanović (ur.) 1934, 376-377, br. 984, juni 1503. Pojam skerlet podrazumijevao je razne vrste tkanina tamnocrvene boje, porijeklom iz Italije. Dinić-Knežević 1999, 734. Može biti i već izrađeno, skrojeno odijelo, poput luksuzne venecijanske sjajne čohe.

⁷⁷ Stojanović (ur.) 1934, 376-377, br. 984, juni 1503. Kod Stojanovića je datacija 1. 6. 1503. Na omotu je pri registraciji pisma dopisano: "Adi primo luglo 1503. Expeditoria de la fusta porto ser Nicolino Ma. de Gondola." Truhelka (ur.) 1911, 125-126, br. 141. Tada, 1. jula, pismo je zaprimljeno.

⁷⁸ "Captum fuit de acceptando vnam litteram cambii de aspris 2600 directuram dando pro ipsis solvendo ser Hieronimo In. Sar. de Bona que littera est ser Nicolini Mar. de Gondola qui fuit orator ad Mustaphabegh Sanzachum Avallone." DAD, ACM, br. 27, f. 247, 28. 6. 1503.

⁷⁹ "Prima pars est de dando ingressum in Urbem ser Nicolino de Gondola qui fuit orator ad Mustaphabegh." DAD, ACR, br. 29, f. 147, 1. 7. 1503.

za učešće u misiji.⁸⁰ Dubrovčani su po okončanom dugotrajnom pregovaračkom procesu kupoprodaje izvukli fustu iz arsenala, adaptirali je po ugledu na druge dubrovačke brodove i naoružali bombardama i drugim velikim topovima.⁸¹ Povratkom poklisara Gondole iz diplomatske misije u Valoni, sredinom jula 1503. godine, prestaje komunikacija Dubrovčana sa aktuelnim tamošnjim sandžak-begom. Mustafa-begovo dalje namjesništvo u Valoni osvjedočeno je posredstvom njegove komunikacije s Mlečanima za narednih devet mjeseci, do proljeća 1504. godine.

Decembra 1503. godine Mlečani su kontaktirali nekoliko osmanskih državnika po provincijama, među njima i Mustafa-bega u Valoni. Trebalo je ponovo urediti mirnodopske uslove.⁸² Sljedeći direktan kontakt uslijedio je 16. februara 1504. godine, kada se Mustafa-beg obratio iz svog sjedišta zapovjedniku mletačke vojske Jeronimu Kontarinu, stacioniranom na Krfu. Povod je žalba mletačkog zapovjednika datirana dan ranije, a tiče se osmanskog brigantina koji je ošteti mletačke brodove na Krfu. Ošteti je i neke druge brodove, kako je u odgovoru naveo Mustafa-beg, zbog čega je dobivao brojne žalbe i s drugih strana. Ogradio se od takvog postupka, rekavši da nije izvršen po njegovom nalogu i obećao je intervenisati.⁸³ Incident nije išao u prilog smirivanju tenzija u neposrednom poratnom vremenu. Stoga je Mustafa-beg odmah želio skinuti odgovornost i prikazati postupak prijestupnika kao izolovani incident, odnosno kao problem s pojedincima prisutan odranije.

Prema informacijama kojim su Mlečani raspolagali marta 1504. godine, skadarski sandžak-beg Feriz-beg namjeravao je što prije otići na Portu, kako bi zatražio upravu nad Valonom, jer mu se više sviđalo biti u Valoni nego u Skadru.⁸⁴ Mustafa-beg je nakon toga nastavio karijerni uspon, prešavši na novu, značajniju funkciju. Obojica su već duže vrijeme bili namjesnici u Albaniji.

⁸⁰ "Prima pars est de acceptando ser Nicolino de Gondola qui fuit orator ad Mustaphabegh aspros 300 quos sibi non acceptauerunt oficiales rationis qui sunt ultima pertita sui computi, sed faciat sacramentum." Sljedeća odluka: "(...) de libertando ser Nicolinum de Gondola ab ambassiatu quam facit ad Mustaphabegh et sibi regratiando." DAD, ACR, br. 29, f. 149v, 15. 7. 1503.

⁸¹ Popović 1973, 414, nap. 176.

⁸² Obratili su se također posebnim dopisima Mehmed-agi iz Mostara, Skender-paši u Bosanskom sandžaku, Sanudo 1863, 256–259, 262–264.

⁸³ Sanudo 1863, 284–285.

⁸⁴ Sanudo 1863, 279. Feriz-beg je ipak postavljen za bosanskog sandžak-bega novembra 1504. godine. Ostao je dugo u Bosni, do 1512. godine. Popović 1973, 79.

Pokušaj identifikacije: moguća dalja karijera Mustafa-bega Milivojevića

Mustafa-beg Milivojević je izgradio džamiju u Foči kao sopstveni vakuf, u vremenu kada je po prvi put bio namjesnik Hercegovačkog sandžaka, na početku političke karijere. Nalazila se na desnoj obali Čehotine, blizu mosta preko rijeke, malo niže od Aladža džamije. Njegova džamija je sredinom XVI stoljeća proširivana, a komunističke vlasti potpuno su je porušile 1949. godine i na toj lokaciji izgradile stambeni objekat. Džamija je posebno zanimljiva za kontekst kasnijeg Mustafa-begovog karijernog uspona, s obzirom na to da je bila poznata pod nazivom Mustafa-pašina džamija ili kraće, Pašina džamija.⁸⁵

Mustafa-beg Milivojević se tokom svoje političke karijere, koju smo s kraćim prekidima mogli ispratiti u dvodecenijskom periodu, konstantno titulisao kao beg. Dubrovčani ga također oslovljavaju isključivo na taj način, dok je u više navrata obnašao funkcije sandžak-bega Hercegovine i Valone. Titulu paše stekao je nakon marta 1504. godine, kada je još uvijek bio prvi čovjek Valone. Otuda potreba da ga pokušamo identificirati u kasnijem periodu. Tokom prve dvije decenije XVI stoljeća spominje se nekoliko osoba istog imena i titule na najvišim funkcijama u Osmanskoj državi.

Kada su se dubrovački poklisari nalazili na Porti početkom 1505. godine, stupili su u kontakt i s vezirom Mustafa-begom. Nazvali su ga *svojim zaštitnikom* i darovali mu u tajnosti 100 dukata, kao i drugom veziru Ahmetu Bogoviću.⁸⁶ Uz malo složenije formulacije *glavnog zaštitnika i branioca u kojeg polažu nadu*, identično se titulira na još jednom mjestu u istoj, opširnoj instrukciji.⁸⁷ Neobična titulacija vezira moguća je pokazatelj da je navedeni Mustafa-beg nedavno preuzeo tu dužnost.

Dubrovčani ubrzo spominju istoimenu osobu kao *našeg zaštitnika*, ovaj put s titulom paše.⁸⁸ Evidentiran je u literaturi kao veliki vezir iz 1505. godine ali nije

⁸⁵ O Mustafa-pašinoj džamiji u Foči: Bejtić 1956, 61; Mujezinović 1977, 46–47.

⁸⁶ "A Mustaphabegh vixero nostro protector in secreto senza el dragomano ducatos 100. Ad Aghmat Bogovich altro vixero in secreto senza el dragomano ducatos 100." DAD, LCL, br. 19, f. 60, 25. 1. 1505. Drugog vezira nismo uspjeli identificirati. Njegovo prezime upućuje na isto ili slično porijeklo s Mustafa-begovim.

⁸⁷ "(...) primo ad Mustaphabegh et li fareti el dono de questi ducatos 100 in secreto exponendoli como lo habiamo electo primo singular et principal protectore et defensore cum speranza." DAD, LCL, br. 19, f. 59, 25. 1. 1505.

⁸⁸ "Prima pars est de deliberando ad azontandam dono Mustafabasse vizerii porte electi protectoris nostri sibi misso per oratores nostros quod donum noluit acceptare videlicet dono ducatos centum sibi missos ultra donum consentum." DAD, ACR, br. 30, f. 49v, 17. 5. 1505.

identificiran.⁸⁹ Promjena titulacije i epiteti kojim ga Dubrovčani interno opisuju zaista upućuju na Mustafa-pašu Milivojevića. Njegov karijerni uspon nastavio se nakon marta 1504. godine, preko namjesnika sandžaka Valona do kube vezira ili velikog vezira Osmanske države. Upravo u tom vremenskom intervalu je, od marta 1504. do januara 1506. godine, Ahmed-paša Hercegović zakratko bio sandžak-beg Galipolja, nakon čega se vratio na najodgovorniju funkciju u Osmanskoj državi.⁹⁰ Marta 1504. godine Feriz-beg je također izrazio želju za premještaj iz Skadra u Valonu. Te godine uslijedile su kadrovske zamjene na funkcijama. Mustafa-paša se dokazao kao vrlo sposoban državnik u prethodnom osmansko-mletačkom ratu, te je s novom funkcijom vezira ujedno postao članom carskog divana.

Mustafa-paša spominje se u svojstvu vezira 1510. godine: u septembru,⁹¹ kao i u junu iste, a potom u septembru naredne, 1511. godine, prilikom pobune janjičara. Upali su na njegov dvor i opljačkali ga. Nakon napada Mustafa-paša je prebačen za sandžak-bega Moreje i time udaljen iz carskog divana. Posljedica pobune janjičara također je bila smjena Ahmed-paše Hercegovića te imenovanje drugog Mustafe – Kodža Mustafa-paše, na funkciju velikog vezira.⁹² Vezir Mustafa-paša iz 1510. i 1511. godine dolazi u obzir kao moguća osoba za identifikaciju jer je bio blizak saradnik velikog vezira Ahmed-paše i što vremenska distanca njegovog angažmana unutar carskog divana nije velika u odnosu na 1505. godinu. Evidentirano je još nekoliko osoba s istim imenom i titulom za koje nismo mogli pronaći bilo kakvu poveznicu s temom. Skoro svi primjeri koji slijede mogu se definitivno odbaciti.

Kodža Mustafa-paša nije osoba koju tražimo jer je naveden kao sin Pir-Mehmeda i vjerovatno je porijeklom iz azijskih krajeva. Ubrzo po dolasku na vlast sultan Selim I (1512–1520) ga je pogubio zbog sumnje za održavanje veze sa njegovim bratom princom Ahmedom.⁹³ Riječ je o osobi veoma bliskoj sultanu Bajezidu. Na osnovu svjedočanstva Idrisa al-Bidlisija, pisca osmanske historije do 1509. godine, kapidžibaša Mustafa poistovijećen je u literaturi s velikim vezinom Kodža Mustafa-pašom. Bio je na funkciji kapidžibaše kada je boravio u diplomatskoj misiji kod pape 1490. godine zbog princa Džema, a obnašao je

⁸⁹ Popović 1973, 80–81.

⁹⁰ Atanasovski 1979, 203.

⁹¹ Sanudo 1863, 359.

⁹² Atanasovski 1979, 208–209, nap. 133.

⁹³ Elezović (ur.) 1940, 498–499, br. 138, 19. 11. 1506; 639, 659.

potom i funkciju sandžak-bega Valone 901 h. g. (1495–96),⁹⁴ U oba navrata, 1490. i 1495–96. godine, Mustafa-beg Milivojević obnašao je funkciju sandžak-bega Hercegovine.⁹⁵

Mustafa-paša sin Abdullaha podigao je zadužbine u Skopju, među kojima je poznata monumentalna džamija izgrađena 1492. godine. Hudutnama u formi šerijatske presude kojom mu se utvrđuju posjedi datirana je 1513. godine. Umro je početkom 1519. godine.⁹⁶ Mustafa-beg Milivojević je i u ovom slučaju obnašao funkciju sandžak-bega Hercegovine za vrijeme izgradnje džamije u Skopju.

Mustafa-paša, graditelj velikog vakufskog kompleksa u gradu Gebze, imenovan je oktobra 1515. godine za upravnika Carigrada. Nosio je nadimak Čoban i bio zet sultana Selima I Javuz (1512–1520),⁹⁷ na osnovu čega ga također možemo isključiti iz razmatranja. Bosanski sandžak-beg Mustafa-paša je septembra 1517. godine krenuo u vizitu svog vakufa – novoizgrađenog mosta preko Bregave, nakon čega je namjeravao ujedno obići svoj čifluk na obližnjem području Dubrava.⁹⁸ Ista osoba s identičnom titulacijom spominje se i naredne, 1518. godine.⁹⁹ Ovdje se radi o namjesniku kojeg je još Muvekkit identificirao kao bosanskog sandžak-bega iz 1515. godine – Mustafa-bega sina Skender-paše.¹⁰⁰

Sandžak-beg Valone Mustafa-paša prešao je početkom 1516. godine na poziciju namjesnika sandžaka Silistre.¹⁰¹ Sljedeća istoimena osoba je beglerbeg iz 1517. godine.¹⁰² Nakon njega slijedi carigradski kajmakam, kojeg su 1518. godine kontaktirale dubrovačke diplomate jer su se tada našli u teškoj poziciji za vladavine sultana Selima. Sultanovom promijenjivom raspoloženju niko se od najbližih saradnika nije usuđivao suprotstaviti. Dubrovčani su tražili podršku od vodećih ličnosti Osmanske države, a jedini član divana koji je tada pokazivao iskrenost prema njima bio je kajmakam Mustafa-paša, kojeg su nazivali *svojim*

⁹⁴ Inalcik 2004, 67–68, 81–82, nap. 5, 6.

⁹⁵ Zilić 2023, 61–63, 72–76.

⁹⁶ Elezović (ur.) 1940, 653–655, br. 157, 7. 4. 1513.

⁹⁷ Elezović (ur.) 1940, 642; Seyhan 1993, 351–354.

⁹⁸ Dinić, 1940, 182–183; Jireček 1951, 133, nap. 298.

⁹⁹ Popović 1973, 91.

¹⁰⁰ Muvekkit 1999, 98–99, 102–103. Nosio je i titulu paše, a ostao je zapamćen kao graditelj prve potkupalne džamije na Skenderiji u Sarajevu. Vakufnama je sačuvana, ovjerena je između 25. 12. 1517. i 3. 1. 1518. godine. Zlatar 2012, 332–333.

¹⁰¹ Elezović (ur.) 1940, 656.

¹⁰² Truhelka (ur.) 1911, 153, br. 172, 20. 5. 1517.

prijateljem.¹⁰³ Prismo oslovljavanje ukazuje na prethodno ostvarenu uspješnu komunikaciju. Posljednju trojicu – sandžak-bega Valone/Silistre, beglerbega i kajmakama, nismo uspjeli identificirati.

Osnovni problem za sigurnu identifikaciju je što se prilikom karijernog uspona Mustafa-paše Milivojevića uopće ne spominje njegovo prezime. Inače se vrlo rijetko navodio kao sin Milivoja Mihočevića bez titule bega,¹⁰⁴ ili s patronimikom i uz upotrebu titule, kako su ga u kratkom vremenskom intervalu u dva navrata oslovili Dubrovčani.¹⁰⁵ Posljednji primjeri s ujedno zastupljenim patronimikom i titulom poslužili su da se inicijalno poveže s namjesnikom Hercegovačkog sandžaka.¹⁰⁶ Konkretnije, tako se oslovljavao samo na početku političkog angažmana, isključivo u kontekstu privatno-pravnih poslova regulacije nasljedstva. Takvi primjeri nisu se odnosili na obimnu diplomatsku korespondenciju. Dubrovčani su ga do 1504. godine, do kada su mu se često obraćali u političkom smislu kao sandžak-begu Hercegovine ili Valone, uobičajeno nazivali samo imenom i titulom – *Mustaphabegh*. Ponekad je komunikacija bila s korištenim sinonimima umjesto imena, koji aludiraju na prvog čovjeka sandžaka, ili pak identičnim pridjevima korištenim uz ime, poput sljedećih fraza: *craisnicum nostrum*, *vicinum nostrum*, *sanzachum Avallone* i sl. Analogno tome, kasnije kada je postao paša, mogli su ga oslovljavati samo kao *Mustaphabassa*. Nije bilo uopće potrebe za naglašavanjem patronimika u diplomatskoj korespondenciji od samog početka njegovog političkog angažmana jer se radilo o općepoznatoj osobi, koja se često spominjala u političkim krugovima. Zbog toga je teško staviti tačku na njegovu ukupnu karijeru. Ostaje otvoren prostor za dalja istraživanja, kako bi se kompletirala biografija ove značajne ličnosti, posebno u izvorima osmanske i mletačke provenijencije i za period nakon 1504. godine.

¹⁰³ Popović 1973, 98.

¹⁰⁴ Dostupan je manji broj primjera. Prilikom preuzimanja odbjegle robinje Čavke izdao je potvrdu gdje se predstavio na sljedeći način: "...**ми МѢстапа синь кнеза Миливоа Михочевића**!" Stojanović (ur.) 1934, 368, br. 974, 10. 4. 1489. Razlog naglašavanja očevo ime je što je robinju upravo naslijedio od njega. Slično je oslovljen u dubrovačkoj notariji četiri godine kasnije, kada mu se brat Nazuf javio kao ovlaštena osoba: "Naxuph Turchus filius et heres Miliuoi Michoeuich de Coza et tanquam cessionarius olim Mustaphe fratris sui." Isailović (ur.) 2024, 198, nap. 4, 22. 11. 1493.

¹⁰⁵ Tada nije obnašao funkciju sandžak-bega Hercegovine nego je tražio povrat odbjegle robinje: "Prima pars est de donando Mustaphabegh Miliuoeuich!" DAD, ACR, br. 26, f. 20, 28. 3. 1489; Zilić 2023, 56–57. Tri dana kasnije slijedi odluka: "Prima pars est quod ser Sauinus Mich. de Babalio teneatur infra dies duos aut restituisse Mustaphabegh Miliuoeuich sclavam suam quae stabteat in domo dicti ser Sauini, etc." DAD, ACR, br. 26, f. 21, 31. 3. 1489. Up. prethodnu nap. i Mustafa-begovo preuzimanje robinje 10 dana kasnije.

¹⁰⁶ Moguću poveznicu prilikom prikupljanja i objavljivanja izvorne građe uočili su: Truhelka (ur.) 1911, 113; Stojanović (ur.) 1934, 373.

Zaključak

Mustafa-beg Milivojević je vjerovatno u tri navrata obnašao funkciju sandžak-bega Valone, kao što je u tri navrata također bio sandžak-beg Hercegovine, u periodu od 1483. do 1504. godine. Namjesništvo u oba sandžaka obilježilo je njegovu karijeru tokom posljednje dvije decenije XV i početkom XVI stoljeća. Tokom prvog namjesništva u Valoni, od maja 1493. do marta 1495. godine, ostvarivao je diplomatske kontakte sa Dubrovčanima, koji su ga smatrali relevantnom adresom.

Nakon dvogodišnjeg namjesništva u Hercegovačkom sandžaku, ponovo je u prvoj polovini 1497. došao na čelo Valone, gdje ostaje osvjedočeno do početka 1500. godine. Valona je u tom trogodišnjem periodu bila strateški veoma bitna, zbog pripreme i eskalacije osmansko-mletačkog rata na jadransko-jonskom primorju. Mustafa-beg je naoružavao i opremao flotu. Aktivno je učestvovao u ratu, s obzirom na geografsku poziciju njegovog sandžaka u odnosu na obližnje zone težišta pomorskih vojnih aktivnosti.

Od jeseni 1501. godine spominje se ponovo, vjerovatno po treći put na funkciji sandžak-bega Valone. Postoji također mogućnost da nije bilo prekida u njegovom namjesništvu zbog vanrednih ratnih okolnosti, ali nije boravio u sjedištu sandžaka. Poprište ratnih dešavanja u još nedovršenom osmansko-mletačkom ratu bilo je primorje sjeverno i južno od Valone, u njegovoj zoni odgovornosti. Tokom finalne faze rata i po sklopljenom mirovnom ugovoru, Mustafa-beg je u nekoliko navrata pregovarao sa Dubrovčanima. Dolazile su mu na dvor iskusne diplomate, među njima i stari poznanik Nikolino Gondola. Na osnovu Mustafa-begovih potraživanja, Dubrovčani su mu u više navrata nabavljali skupocjene odjevne kombinacije iz Venecije i Ankone. Tokom osmansko-mletačkog rata prenosili su mu obavještajne podatke.

Mustafa-begovo namjesništvo u strateški bitnoj Valoni osvjedočeno je do marta 1504. godine, nakon čega prelazi na značajniju funkciju. Dokazao se kao sposoban državnik u konfliktu sa Venecijom, kada je bio zadužen za mirovne pregovore. Budući da je džamija koju je ranije izgradio u Foči, dok je bio namjesnik Hercegovačkog sandžaka, nosila naziv Mustafa-pašina ili kraće, Pašina džamija, pokušali smo djelimično ispratiti njegovu kasniju karijeru. Identificirali smo ga kao mogućeg vezira i člana carskog divana. Tokom 1505. godine spominje se vezir Mustafa-beg, ubrzo s promijenjenom titulom kao Mustafa-paša. Upravo tada je Ahmed-paša Hercegović zakratko prešao s pozicije velikog vezira na čelo sandžaka Galipolje.

Summary

Mustafa-bey Milivojevic, the Sandjak-bey of Valona

Mustafa-bey Milivojevic held the position of sandjak-bey of Valona probably on three occasions, just as he was the sandjak-bey of Herzegovina three times. The governorship in both sandjaks marked his career in the last two decades of the 15th, and early 16th century. During his first governorship in Valona, which lasted from May 1493 to March 1495, he had diplomatic contacts with the people of Dubrovnik, who considered him a relevant figure.

After a two-year governorship in the sandjak of Herzegovina, he took charge of Valona again in the first half of 1497, where he remained, as historically attested, until the beginning of 1500. Valona was strategically very important during that three-year period, due to the preparation and escalation of the Ottoman-Venetian war on the Adriatic-Ionian coast. Mustafa-bey armed and equipped the fleet, and actively participated in the war, considering the geographical position of his sandjak in relation to the nearby zones of focus of naval military activities.

From the fall of 1501, he was mentioned again, probably for the third time in the position of sandjak-bey of Valona. There is also the possibility there was no interruption in his governorship due to extraordinary war circumstances, but he did not reside in the seat of the sandjak. The scene of war in the still unfinished Ottoman-Venetian war was the coast north and south of Valona, in his area of responsibility. During the final phase of the war, and after the peace treaty was concluded, Mustafa-bey negotiated with the people of Dubrovnik on several occasions. Experienced diplomats came to his court, and among them an old acquaintance Nicolino Gondola. Following Mustafa-bey's requests, the people of Dubrovnik on several occasions procured him expensive clothes from Venice and Ancona. During the Ottoman-Venetian war, they transmitted intelligence data to him.

Mustafa-bey's governorship in the strategically significant Valona was attested until March 1504, after which he moved to a more important position. He proved himself as a capable statesman during the conflict with Venice, and was in charge of peace negotiations. Since the mosque he built in Foca, while he was the governor of the Herzegovina sandjak, was called Mustafa-pasha's (or Pasha's) mosque, we tried to partly trace his later career. We have identified him as a possible vizier and a member of the imperial divan. During the year 1505, first

Mustafa Bey and then Mustafa Pasha are mentioned as vizier, precisely when Ahmed Pasha Hercegović was briefly removed from the position of grand vizier to the head of the sandjak of Gallipoli.

BIBLIOGRAFIJA

IZVORI

Neobjavljena arhivska građa:

Državni arhiv u Dubrovniku (DAD)

- Fond: Acta Consilii Minoris (ACM)
- Fond: Acta Consilii Rogatorum (ACR)
- Fond: Litterae et commissiones Levantis (LCL)
- Fond: Secreta Rogatorum (SR)

Objavljeni izvori:

- Elezović, G. 1940. *Turski spomenici, knj. I-1 (1348-1520)*. Beograd: SKA, Zbornik za istočnjačku istoriku i književnu građu, serija prva, knj. I (ćir.).
- Isailović, N. 2024. Ćirilična korespondencija između osmanskih namjesnika Hercegovine i mletačkih upravitelja Šibenika koncem 15. stoljeća. *Tragovima slavenske pismenosti na šibenskom području. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa "Glagoljična i ćirilična baština šibenskoga kraja" održanoga u Šibeniku 22. veljače 2023.* (ur. Gordana Čupković, Kristijan Juran). Šibenik: Državni arhiv u Šibeniku: 195-216.
- Sanudo, M. 1859. *Rapporti della Republica veneta coi Slavi meridionali. Brani trati dei diarj manoscritti 1496-1533* (ur. Ivan Kukuljević Sakcinski). *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*. Knj. V, Zagreb: Tiskom dra. Ljudevita Gaja: 1-160.
- Sanudo, M. 1863. *Rapporti della Republica veneta coi Slavi meridionali. Brani trati dei diarj manoscritti 1501-1517. Continuazione, Produženje dijela priobćenoga u Arkivu V. str. 1-160* (ur. Ivan Kukuljević Sakcinski). *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*. Knj. VI, Venetia: Del Comercio: 161-476.
- Stojanović, Lj. 1934. *Stare srpske povelje i pisma, knj. I-2, Dubrovnik i susedi njegovi*. Beograd, Sremski Karlovci: SKA (ćir.).
- Truhelka, Ć. 1911. *Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive. Glasnik Zemaljskog muzeja* 23: 437-484.

LITERATURA

- Atanasovski, V. 1979. *Pad Hercegovine*. Beograd: Narodna knjiga, Istorijski institut u Beogradu (ćir.).
- Babinger, F. 1968. *Mehmed Osvajač i njegovo doba*. Novi Sad: Matica srpska (ćir.).
- Bejtić, A. 1956. Povijest i umjetnost Foče na Drini. *Naše starine* 3: 23–74.
- Bek, K. 2008. *Istorija Venecije*. (digitalno izdanje).
- Dinić, M. 1940. Zemlje Hercega Svetoga Save. *Glas Srpske kraljevske akademije* 182, 151–257. Beograd (ćir.).
- Dinić-Knežević, D. 1999. *Leksikon srpskog srednjeg veka*, Sima Ćirković, Rade Mihaljčić (ur.), 734–735. Beograd: Knowledge (ćir.).
- Emecen, F. 2004. Osmanska politička historija: Od osnivanja do Kučuk Kajnardže. U: *Historija Osmanske države i civilizacije*, Ekmeleddin İhsanoğlu (ur.), 5–76. Sarajevo: Ircica Istanbul, Orijeentalni institut u Sarajevu.
- Grgin, B. 2020. Kraljica Beatrica Aragonska i ugarsko-hrvatsko-napuljski odnosi u posljednjoj četvrtini 15. stoljeća. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 52, br. 3: 189–201.
- Hrabak, B. 2008. Urbani, privredni i vojno-upravni rast Mostara (1450–1800). U: *Iz starije prošlosti Bosne i Hercegovine* 4, 224–341. Beograd: Arhivar (ćir.).
- Imber, C. 2002. *The Ottoman Empire, 1300-1650: The structure of Power*, New York: Palgrave Macmillian.
- Inalcik, H. 2004. A Case Study in Renaissance Diplomacy: the Agreement between Inocent VIII and Bayezid II on Djem Sultan. *Ottoman Diplomacy. Conventional or Unconventional?*, New York: 66–88.
- Jireček J. 1951. *Trgovački drumovi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem vijeku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Kiel, M. 1991. Avalonya, Güney Arnavutluk'ta önemli bir liman şehri. *Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm ansiklopedisi* 4, Istanbul: 118–120.
- Mahinić, S. 2014. Životni put posljednje bosanske kraljice Mare nakon propasti Bosanskog kraljevstva. *Radovi Filozofskog fakluteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)* 3: 211–224.
- Mujezinović, M. 1977. *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knj. II: Istočna i centralna Bosna*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Muvekkit, S. S. H. 1999. *Povijest Bosne, knj. I*. Sarajevo: El-Kalem.

- Orthali, G. et al. 2007. Orthali G, Cracco G, Cozzi G, Knapton M, *Povijest Venecije* 1, Zagreb: Izdanja Antibarbarus.
- Papageorgiou, S. 2014. The attitude of the Beys of the Albanian Southern Provinces (Toskaria) towards Ali pasha Tepedelenli and the Sublime Porte (mid 18th-mid-19th centuries). *Cahiers balcaniques* 42 [online]: 1–5.
- Redžić, H. 1983. *Studije o islamskoj arhitektonskoj baštini*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Rudić, S. 2021. *Bosanska vlastela u XV veku, prosopografska studija*. Beograd, Banja Luka: Istorijski institut Beograd, Posebna izdanja, Knj. 75, Univerzitet u Banjoj Luci, Centar za napredne srednjovekovne studije, Edicija Frontisterion, Knj. 2 (ćir.).
- Popović, I. 1959. Der Albanische Ortsname *Vlorë* "Vallona". *Beiträge zur Namenforschung*, 10, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 243–246.
- Popović, T. 1970. Spisak hercegovačkih namesnika u XVI veku. *Prilozi za orijentalnu filologiju* 16–17: 93–99.
- Popović, T. 1973. *Dubrovnik i Turska u XVI veku*. Beograd: Srpska književna zadruga (ćir.).
- Seyhan, K. 1993. Çoban Mustafa paşa külliyesi, Gebze'de XVI. yüzyıl kaynaklarının Mimar Sinan'a ait olduğunu yazdıkları külliye. *Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm ansiklopedisi* 8, Istanbul: 351–354.
- Tošić, Đ. 2002. Posljednja bosanska kraljica Mara (Jelena). *Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovine* 3: 29–60 (ćir.).
- Vaten, N. 2002. Uspomna Osmanlija (1451–1512). U: *Istorija Osmanskog carstva*, Rober Mantran (ur), 93–137. Beograd: Clio (ćir.).
- Vekarić, N. 2012a. *Vlastela grada Dubrovnika: Vlasteoski rodovi (A-L)*. Zagreb, Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Posebna izdanja, knj. 17, sv. 2.
- Vekarić, N. 2012b. *Vlastela grada Dubrovnika: Vlasteoski rodovi (M-Z)*. Zagreb, Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Posebna izdanja, knj. 17, sv. 3, 2012.
- Zilić, A. 2023. Mustafa-beg Milivojević na funkciji hercegovačkog sandžak-bega. *Prilozi Instituta za historiju* 52: 41–86.
- Zlatar, B. 2012. O bosanskom sandžakbegu Skender-paši i njegovim potomcima. *Prilozi za orijentalnu filologiju* 61/2011: 319–350.